

Nei til EUs skriftserie

vett

Desember 2012 • Kr 50,-

SPECIAL-
UTGAVE

FREMMER EU FREDEN?

EU-traktaten pålegger medlems-
landene militær opprustning

FREMMER EU FREDEN?

EU-traktaten pålegger medlems-
landene militær opprustning

Hefter i skriftserien VETT

4-2012: Morten Harper (red.): *Hvordan rammer eurokrisen?*

3-2012: Jens Kihl og Morten Harper (red.):

Hva betyr EØS for kommunene?

2-2012: Hildegunn Gjengedal og Morten Harper (red.):

Hva gjør EØS med landbruket?

1-2012: Morten Harper: *Hva er galt med EØS?*

4-2011: Marianne Granheim Trøyflat (red.): *Kvinner i krise*

3-2011: Boye Ullmann og Hilde Nylén (red.): *På kollisjonskurs*

2-2011: Morten Harper (red.): *Eurokrisen*

1-2011: Morten Harper (red.): *Nordområdenes geopolitikk*

3-2010: Jens Kihl (red.): *Kommunalpolitikk og EU*

2-2010: *EU-guiden* (spesialutgave)

1-2010: Morten Harper: *Stadig tettere union*

4-2009: Marte Nilsen (red.): *Finanskrisen og EU*

3-2009: Morten Harper (red.): *Sagaøyas nye virkelighet*

2-2009: Kjell Arnestad (red.): *EUs politi- og justissamarbeid*

1-2009: Helene Bank og Maria S. Walberg:

EPA: partnerskap eller nykolonialisme

6-2008: Andreas Halse og Morten Harper (red.):

Truer EU den nordiske velferdsmodellen?

5-2008: Utdanningspolitisk utvalg (red.):

Hånda i været – EU og utdanningspolitikk

Hvert hefte koster kr 50,- + porto. Medlemmer av Nei til EU kan abonnere gratis på VETT.

Send bestillingen din til: **bestilling@neitileu.no**

Alle VETT-utgivelsene kan også lastes ned på **www.neitileu.no**

Nei til EUs skriftserie VETT spesialutgave desember 2012

© Nei til EU 2012

Mesteparten av teksten er en oppdatert utgave av Nei til EUs skriftserie VETT nr 3 2007. Del I er nyskrevet for denne utgaven.

VETT-redaktør: Morten Harper

Layout: Eivind Formoe

Baksidefoto: Eurocorps

Trykkansvarlig: Datatrykk

ISSN: 1504-5374

ISSN elektronisk utgave: 1891-4837

Opplag: 2000

Innhold

Del I – Om Nobels fredspris til EU	6
Hedda Langemyr: EU er ingen verdig vinner	8
Heming Olausson: Absurd å gi EU Nobels fredspris – og spesielt i 2012	12
Del II – Fremmer EU freden?	18
EU, krig og fred – kort fortalt	21
Fredens rolle i norsk EU-debatt	23
Romatraktaten: EEC og EURATOM	26
Hva snakker vi om? Fred som «ikke krig» eller som noe mer?	30
Ikke krig i Vest-Europa – det tradisjonelle argumentet	35
EUs sikkerhetspolitiske ambisjoner	40
Fred gjennom demokratiutvikling	46
EUs atferd i internasjonal politikk	49
Verdien av mellomstatlig samhandling og kulturell utveksling	52
Sikkerhetspolitisk samarbeid i Norden	54
Avslutning og konklusjoner	58
Litteratur	62

Del I

Om Nobels fredspris til EU

Omstridt: Nobelkomiteens leder Torbjørn Jagland kunngjorde EU som årets vinner av Fredsprisen 12. oktober. Gleden i EUs ledelse var naturlig nok stor. Ellers ble tildelingen møtt med mye sinne og oppgitt hoderysting. Nei til EU opplevde sin største pågang av nye medlemmer siden folkeavstemningsåret 1994. Norges Fredsråd varslet at det tradisjonsrike fakkeltoget til ære for prisvinneren avlyses, og at det i stedet blir en stor markering mot årets tildeling.

EU er ingen verdig vinner

Av Hedda Langemyr

Daglig leder i Norges Fredsråd

Det var mange EU-tilhengere som jublet 12. oktober etter at Den norske nobelkomité hadde kunngjort at Nobels fredspris for 2012 er tildelt EU. Det er lenge siden ja-siden har hatt noe å feire. Nei-siden kunne også nå glede seg over 500 nyinnmeldte i Nei til EU, som reaksjon på EU som prisvinner. Fredsbevegelsen, derimot har lite å klappe for.

I et historisk perspektiv kan EU forstås som et fredsprosjekt. Det europeiske kull- og stålfelleskap etablert i 1951 spilte en avgjørende rolle i å forebygge tysk militær opprustning etter den andre verdenskrig, og EU ble med tiden et stabiliserende overnasjonalt organ som integrerte Europa både politisk og økonomisk. Det er på bakgrunn av dette at man kan kreditere EU for dets fredsbevarende rolle i Europa. Etableringen av EU skjedde imidlertid i et krigstrøtt Europa og på et kontinent under tiltakende innflytelse fra USA via Marshallhjelp og andre tiltakspakker parallelt, så det var åpenbart mange andre faktorer som talte til fordel for et mer stabilt Europa.

Beskrivelsen av EUs fredsskapende rolle er som oftest generell, og henviser primært til historiske fenomener som har utspilt seg i et Europa og en verden som så svært annerledes ut enn den vi ser i dag. Per definisjon er det fred mellom de europeiske statene og kontinentet er mer integrert nå enn noen gang før. Til tross for dette, står Europa i brann. Som følge av økonomisk og politisk krise i en rekke europeiske land, har man vendt blikket mot Brussel.

Interessepolitikk foran fredsarbeid

EU har vist seg å være dårlig skikket til å håndtere krisen og tilliten mellom medlemslandene er

tynnslitt, med et regjerende Tyskland og Frankrike som primære maktforvaltere og et Storbritannia som er på vei ut av unionsprosjektet. Økte sosiale forskjeller, enorm arbeidsledighet og kontinuerlige menneskerettighetsbrudd legger ytterligere stein til byrden på EUs samvittighet. Menneskene dette handler om har blitt ofre for EUs dominante markedsreformer med politiske prioriteringer som dermed gjør det svært vanskelig å forstå resonnementet til Den norske nobelkomiteen i deres beslutning om å ære EU for unionens fredelige innsats.

Tildelingen av det som skal være verdens mest prestisjetunge utmerkelse til EU er derfor høyst problematisk. Først og fremst er det et krystallklart bevis på at Nobelkomiteen igjen har prioritert interessepolitikk framfor genuint fredsarbeid. Dette er urovekkende. EU er en regional sentralisert konsolidering av mektige aktører som allerede er i posisjon og som gjennom eurokrisen har vist seg dårlig skikket i krisehåndtering av et vaklende Europa. Det er et formidabelt demokratisk underskudd innad i EU. På bakgrunn av Den norske nobelkomiteens fremheving av EUs rolle i demokratiseringsprosesser i nye medlemsland, oppleves dette som et stort paradoks.

EU krever videre opprustning

Nobels testamente sier at prisen skal gå til nedrustning og reduksjon av stående armeer. I Lisboaatraktaten, traktaten EU som organ er tufta på, står det at medlemslandene oppfordres til å bygge ut sine militære kapasiteter. EU er inne i en kontinuerlig opprustningsprosess. Den økonomiske støtten EU har gitt gjennom sine krisepakker til land som Hellas, Spania og Italia, kommer med klare forbehold om at våpenimporten ikke reduseres. En rekke kriterier vedtatt av EU, med Frankrike og Tyskland i spissen, opprettholder en våpenimport som i praksis innebærer at militærkostnadene ikke kuttes i de respektive

landenes statlige budsjett, men derimot økes relativt sett. Dette genererer militær opprustning i land som på ingen måte hverken burde eller trenger å besitte store våpenarsenal. Faren er i stedet at det kan få omfattende konsekvenser i fremtiden med et våpenkappløp som EU på ingen måte er tjent med.

Videre føyer tildelingen seg inn i rekken av vestlige prisvinnende menn med makt. EU er en regional sentralisert konsolidering av mektige aktører som allerede er i posisjon og som gjennom eurokrisen har vist seg dårlig skikket i krisehåndtering av et vakkende Europa. Det er et formidabelt demokratisk underskudd innad i EU. På bakgrunn av Den norske nobelkomiteens fremheving av EUs rolle i demokratiseringsprosesser i nye medlemsland, oppleves dette også som et stort paradoks. Nobelinstituttets direktør Geir Lundestad argumenterte for at komiteen har blitt modigere i sine senere tildelinger, ettersom det har skapt mer kontrovers. Man kan selvfølgelig være enig i at det er prisverdig at Nobelkomiteen ønsker å utøve mot i sine innsynsbegrensede beslutningsprosesser. Imidlertid spiller modighet liten rolle når tildelingene hverken er i tråd med Nobels formålsparagraf eller belønner virkelig fredspolitisk arbeid.

Nobelkomiteen mangler fredskompetanse

Ved å gi EU Nobels fredspris for 2012 har Den norske nobelkomité valgt å fremme sine egne politiske prosjekter, som står langt fra det fredsbevegelsen kan og vil identifisere seg med. Dette viser blant annet at Jaglands tidligere forsikring om at Alfred Nobels testamente skal overholdes er tomme ord. Det er også en ytterligere bekreftelse på at Nobelkomiteens sammensetning er for snever og at uenighet i komiteen kan gå langs partipolitiske linjer. Dette ble underbygget av diskusjonen rundt redeligheten ved å foreta beslutningen om hvem som skulle vinne, når Ågot Valle – som er EU-motstander – var ute i sykemelding.

Evnen til å skille mellom EU som politisk og økonomisk prosjekt på den ene siden og fredsprosjekt på den andre siden er noe alle komitemedlemmene burde være i stand til. På samme måte som et nei til norsk medlemskap ikke er en garanti for at EU ikke fortjener prisen, finnes det også mange tilhengere av norsk medlemskap som likevel vil se og si at EU ikke er Nobels fredspris verdig. Det at verken medier eller en del stortingspolitikere har klart å heve debatten over posisjonene for eller imot EU, men heller bidrar til å forsterke dette, vitner også om at vi er overmodne for endringer i forvaltningen. Stortinget bør på dette grunnlaget vurdere oppnevningen av en ny komité som inkluderer habile fredsaktivister og fredsforskere med et langt større fokus, mer erfaring og dypere kompetanse på sentrale internasjonale fredspolitiske spørsmål.

Absurd å gi EU Nobels fredspris – og spesielt i 2012

Av Heming Olausson

Leder i Nei til EU

En kan godt ha ulike vurderinger av hvorvidt etableringa av Den europeiske kull- og ståunionen på begynnelsen av 1950-tallet delvis var et fredsprosjekt. Sjøl mener jeg denne siden er overdrevet, men likevel ikke uten relevans. Det er antakeligvis krigsførebyggende at stater har omfattende og tett handel med hverandre. En viss innsats kan en kanskje også si at EU har levert på Balkan, men nevnt bare ikke Bosnia! Jeg er også villig til å innrømme EU en viss heder i fremme av menneskerettigheter i noen tidligere øst-europeiske land. Men kvalifiserer dette for EU som mottaker av Nobels fredspris? I 2012?

EU anno 2012: Krise og kaos

Ifølge statuttene til Nobels fredspris skal vinneren ha gjort seg særlig bemerket i feltet nedrustning, og dessuten ha gjort en særskilt innsats foregående år. Foregående år? Altså i 2011/2012? De aller, aller fleste – åpenbart bortsett fra Torbjørn Jagland, Nobelkomiteen, EU sjøl og noen ihuga EU-tilhengere her hjemme, finner det helt urimelig – eventuelt tragikomisk – at EU står igjen som vinner av fredsprisen i 2012. Reaksjonene internasjonalt har variert fra fordømmelse (eksempelvis Lech Walesa) til harselas (London-borgermester Boris Johnson med flere).

De fleste av oss forbinder EU anno 2012 med krise, kaos og arbeidsløshet. Vi har nettopp sett den første alleuropeiske streike- og aksjonsdagen 14. november regi av blant andre Euro-LO. Vi veit at i

EU er det nå godt over 25 millioner arbeidsløse, en arbeidsløshetsprosent på 25 i de verst stilte landa, og en massearbeidsløshet blant unge som vi nesten ikke har sett siden før andre verdenskrig. EU preges av opprør og motstand i en rekke land, og politiske kriser i land etter land. Å gi EU fredsprisen i denne situasjonen kan sjølsagt sees på som en slags trøste- og oppmuntringspremie for en union i nød – men da er man temmelig langt fra Nobels testamente og poenget med prisen.

Union for opprustning

Kjernen i Nobels vilje var nedrustning. Heller ikke her kan man si at EU utmerker seg – tvert i mot. EU framstår som en opprustningsunion. Militær kapasitetsutbygging er eksplisitt nevnt i Lisboaatraktaten som en oppfordring til alle EU-land. Nedrustning og fred er nesten fraværende begreper i samme traktat. I samband med EUs krav til Hellas om kutt i offentlig sektor for å få nye lån, har det samtidig ligget inne krav om å opprettholde det overdimensjonerte greske forsvaret. Hellas utgjør en slags sør-østre flanke i EU.

EU-land står for 32 prosent av verdens våpeneksport. Vårt Land gikk ut dagen etter fredspristildelinga med overskriften «EU er en våpensmie». Det er ikke EU sjøl som eksporterer våpnene, men EU gjør ingenting for å redusere eller hindre aktiviteten, liksom EU heller ikke gjør noe for å bremse atomindustrien innen EU. I disse dager er det sterke krefter som tar til orde for å bygge opp og ut egen militærkapasitet i EU-regi, også uavhengig av NATO. En framstilling av EU som en økonomisk supermakt følges av ideer om supermaktforsvar, spesielt i forhold til å kunne intervenere i nærliggende områder. I et felles utspill fra utenriks- og forsvarsministre fra fem EU-land (Frankrike, Tyskland, Italia, Polen og Spania) den 16.11.12 blir spesielt mulige militære og sivile

operasjoner i land som Mali, Somalia, Libya, Georgia og Vest-Balkan nevnt. Jeg tror Torbjørn Jagland og Nobelkomiteen står i fare for å havne i den pinlige situasjon, at fredsprisvinner EU innen få år står til knes i militære eventyr.

EUs interesser utenfor eget område

EU har åpenbare interesser utenfor eget område. Enten det er snakk om tilgang på råvarer til egen industri, eller det er snakk om avsetning for varer fra EU-området. EU er som kjent en handelsblokk, med sterke tollmurer rundt sitt indre marked. For å la utviklingsland få tilgang til dette markedet, har EU i mange sammenhenger utviklet rene utpressingsavtaler overfor fattige land fra ulike deler av verden – spesielt Afrika. Etter at en del av disse avtalene forliste på grunn av sterk motstand fra enkeltland eller grupper av land, har EU videreført sin maktorienterte handelspolitikk, men nå har de gått inn på bilaterale handelsavtaler med det enkelte land. På den måten oppnår de lettere en splitt-og-hersk politikk.

På fiskeriområdet har EU sopt havet reint i flere områder langs Vest- og Øst-Afrika. Dette er blant annet bakgrunnen for deler av piratvirksomheten; Fattigdom fordi det tradisjonelle fisket er ødelagt. Ironien blir på sett og vis fullkommen når EU i neste omgang tar på seg politirollen for å arrestere og nedkjempe en piratvirksomhet de sjøl har vært med å skape grunnlaget for. Piratvirksomhet er sjølsagt ulovlig, men hva med å undersøke årsakene av og til? Det sosiale svaret ligger som oftest i (skapt) fattigdom.

Tragedier ved grensen

En del av de menneskene i Afrika som ser sitt livsgrunnlag forsvinne, enten det er innen landbruk, fiske eller andre næringsveier, tar til flukt. I retning Europa – det forgjettede land. Man setter seg sjøl, sin

familie og gjerne andre slektninger i økonomisk gjeld ut fra en forestilling og et håp om inntektsbringende arbeid der nord. Ofte ender dette fullstendig tragisk – med dødsfall, forsvinning, internering eller deportasjon som resultat. Ifølge EUs grensebyrå Frontex ble 141 000 personer pågrepet mens de krysset grensene til EU ulovlig i fjor. En økning på 35 prosent på ett år. Man antar at det reelle tallet på flyktninger er langt høyere.

Om man er så «heldig» å komme gjennom nåløyet – ender man kanskje opp som slavearbeider på en tomatfarm i Italia eller lignende farlig, tilfeldig, hardt og elendig lønnet arbeid. Alle som har lest historien til den italienske journalisten Fabrizio Gazzi – som gjorde en «Wallraff» og kledde seg ut som flyktning fra Senegal¹ – ser kynismen i det spillet som utspiller seg rundt Middelhavsområdet. Og tragedien.

EUs behandling av flyktninger står i skarp kontrast til den hyllest av EU som menneskerettighetsforkjemper, som Europarådets generalsekretær og Nobelkomiteens leder Torbjørn Jagland prediker. Oppbyggingen av grensepoliti, interneringsleire og hemmelige avtaler med diktaturer i Nord-Afrika for å stoppe flyktningestrømmene før de når Middelhavet er en del av dette bildet.

Engasjement for fred

Situasjonen i Hellas har gått fra vanskelig til ekstrem, med nynazistiske bander som herjer blant både flyktninger og lovlige immigranter, med støtte fra et nazi-infisert politi. Fra EUs side er det stille. Ingen i Brussel hever en pekefinger mot Hellas. Landet skal jo holdes inne i eurosonen. For enhver pris.

Fra Jagland og Nobelkomiteen kommer det en fredspris til Brussel. Det er i sannhet absurd. Som en aktivist fra Sygma-plassen i Aten sa det: «Fredsprisen til EU er en hån mot oss». Flyktningene fra Afrikas sult og krig har ikke en gang en stemme. I hvert fall ikke en

som bærer fram til Nobelkomiteen i Oslo.

Det er på denne bakgrunn Nei til EU står som initiativtaker – sammen med Norges Fredsråd – til en verdig markering 9. desember i Oslo, under hovedparolen «EU ingen verdig vinner». Jeg mener jeg har argumentert overfor hvorfor jeg og vi i Nei til EU mener EU knapt kan kalles en verdig vinner.

Det vil sikkert komme en debatt om Nobelkomiteens framtid, men det er ikke Nei til EUs anliggende. Vi overlater trygt den debatten til Norges Fredsråd og de andre fredsorganisasjonene, og deres varme og sterke engasjement for virkelig fredsarbeid rundt om i verden.

Note

¹ Aftenposten 14.11.12.

Del II

Fremmer EU freden?

Militær slagkraft: Man kan si mye om realismen i oppbyggingen av en EU-hær, men traktatene og utsagnene til de styrende i EU tegner et klart bilde av hva som i alle fall er ambisjonene: et militært slagkraftig EU som kan operere over hele verden.

Forkortelser og begreper

Amsterdamtraktaten: EU-traktat. Enighet mellom statslederne 17. juni og signert den 2. oktober 1997.

EEC: Det europeiske økonomiske samarbeid.

FN: De forente nasjoner.

GATS: Tjenesteavtalen i Verdens handelsorganisasjon.

Lisboatraktaten: EU-traktat, den reformerte EU-grunnloven, signert 13. desember 2007 i Lisboa.

NATO: Den nord atlantiske traktatorganisasjonen, forsvarsallianse.

Nicetraktaten: EU-traktat, signert i Nice 10. mars 2001.

Vestunionen: Kollektiv forsvarsorganisasjon etablert i 1948. Kom raskt i skyggen av NATO, og funksjoner og oppgaver er gradvis overtatt av EU, særlig etter Amsterdamtraktaten i 1997. I 2001 var alle Vestunionens operative funksjoner overtatt av EU, men organisasjonen ble ikke offisielt nedlagt før i 2011.

WTO: Verdens handelsorganisasjon.

EU, krig og fred - kort fortalt

Det var freden som skapte dagens EU, ikke omvendt.

Den første starten på det vi i dag kjenner som EU var Kull- og stålunionen i 1952. Det var to hovedårsaker til opprettelsen av unionen. Den ene var som å hindre en ny krig, den andre var at europeiske selskaper og stater skulle kunne eksportere kull og stål tollfritt mellom landene, og slik tjene mer penger. Det var denne tanken som ble videreført i EEC. Kull- og stålunionen bandt forsvarsindustriene i Frankrike og Tyskland sammen slik at de to stormaktene ikke skulle begynne en ny krig.

Det var også andre hendelser etter andre verdenskrig som bidro til å holde på freden mellom stormaktene i Vest-Europa. Den lille delen av Europa som ikke har hatt konflikt alle disse årene var gjennom hele etterkrigstiden under NATO-paraplyen og under amerikansk beskyttelse. Dette er spesielt viktig fordi man på den tiden opplevde at vesten hadde en felles fiende i øst.

Årsakene til at det ikke har vært krig i vår del av Europa siden andre verdenskrig er altså mange. At EU har eksistert i det samme tidsrommet som freden betyr ikke nødvendigvis at EU er årsaken til freden. En kombinasjon av ulike årsaker har sikret at det ikke har brutt ut krig. NATO, USAs tilstedeværelse og en felles fiende må nok ta mye av æren for dette, uavhengig av hva man måtte mene om USA og NATO. Likevel er nok den viktigste årsaken til den vedvarende freden at de fleste landene i Europa er demokratier. En vel så robust påstand som at EU har skapt freden, er at freden gjorde det EU vi ser i dag mulig.

EU har usunne sikkerhetspolitiske ambisjoner

Tidligere var tanken om en felles europeisk militær kapasitet forbeholdt spesielt interesserte i Vestunionen. Dette bildet endret seg med Amsterdamtraktaten i 1997. Gjennom Nicetraktaten (2001) og Lisboa-traktaten (2007) ser vi at dette er en ambisjon som nå deles av de samme elitene som i disse dager feirer EU som et fredsprosjekt. Man kan si mye om realismen i oppbyggingen av en EU-hær, men dokumentene og utsagnene til de styrende i EU tegner et klart bilde av hva som i alle fall er ambisjonene: et militært slagkraftig EU. En tanke som ikke er forenlig med tanken om EU som fredsprosjekt.

EU skaper grobunn for konflikt, hjemme og ute

EUs handelspolitikk bidrar til å opprettholde en internasjonal økonomisk situasjon som låser flere i ekstrem fattigdom. I tillegg bidrar EU gjennom eksportdumping og sine posisjoner i WTO-forhandlingene til å forverre situasjonen for mange av verdens fattige.

Demokratiet i EU er i dårlig forfatning. Med stadig økende sentralisering, hvor mer og mer makt flyttes fra nasjonsnivået og til EU-nivå, er den synkende valgdeltagelsen en kilde til umiddelbar bekymring. Fremmedgjøring skaper grobunn for konflikt. Det er nettopp fremmedgjøring som er konsekvensen når mennesker ikke opplever å ha kontroll over sine omgivelser – og EU-borgerne har mindre og mindre kontroll over sine politiske omgivelser. Etter at befolkningen i Nederland og Frankrike sa nei til forslaget om en EU-grunnlov, og flere andre land også lå an til å si nei, burde det vært slutten for denne traktaten. I stedet ble de samme bestemmelsene lansert i en noe annen form med Lisboa-traktaten, som trådte i kraft i 2009.

Fredens rolle i norsk EU-debatt

Romatraktaten ble signert den 25. mars 1957. Traktaten opprettet Det europeiske økonomiske samarbeidet (EEC) og Euratom. De seks første medlemslandene var Frankrike, Tyskland, Nederland, Italia, Luxembourg og Belgia. Siden har EU, Europa og verden gjennomgått en enorm politisk og kulturell endringsprosess.

Med bakgrunn i tildelingen av Nobels fredspris har fredsargumentet for EU igjen kommet opp i EU-debatten. Spørsmålet om hvorvidt EU er årsaken til freden i Vest-Europa etter andre verdenskrig er sentralt i denne sammenhengen. Bakgrunnen for signeringen av Romatraktaten var at utenriksministerne i de seks daværende medlemslandene året før hadde blitt enige om å videreføre Kull- og stålunionen fra 1952.

Fred et ja-argument?

Historisk sett har fred og sikkerhet vært et sentralt argument i den norske EU-debatten. I boken *Brussel midt imot* gjør Henry Valen og Bernt Aardal greie for de viktigste ja-argumentene i 1994. Gruppen som stemte ja på grunn av fred kan deles inn i de som tenkte på sikkerhetspolitikk og de som tenkte på ren fred. Intuitivt kan vi si at det ligger et vesentlig skille mellom de to gruppene. Min forståelse av forskjellen mellom de to er at sikkerhetspolitikk går mer på forholdet mellom Norge og sentrale allierte, NATO og norsk tilpasning til et endret sikkerhetsbilde etter den kalde krigen.

Fredsperspektivet var et viktig argument hovedsakelig for de som ønsket norsk medlemskap i EU. Antallet EU-motstandere som nevnte fred og sikkerhetspolitikk i Aardal og Valens undersøkelse var tilnærmet null. Etter en systematisering av temaene de ulike ja- og nei-argumentene kunne grupperes innenfor, fant Aardal og Valen at «Fred», som her også inkluderer sikkerhetspolitiske spørsmål som vestunionen, var den tredje største tematiske gruppen

blant tilhengerne av EU i 1994.

Også i 1972 spilte fredsargumentet en viktig rolle. Riktignok bare blant tilhengerne av EU, og ikke på nei-siden. Det som også er interessant å merke seg er at fred rangerer ganske høyt på lista over «motforestillinger» blant nei-folk i 1994. Med andre ord så har fred tradisjonelt vært oppfattet som et argument for EU, uavhengig av hvilken side av debatten man måtte finne seg på. I dette heftet skal vi se flere motforestillinger til denne forståelsen.

Militær slagkraft

Fortsatt trekkes freden fram som et argument for EU, og for norsk medlemskap i EU. I heftet *Fra Kald Krig til Varmt Fellesskap* beskriver Europabevegelsen EU som et fredsprosjekt – og som ansvarlig for freden i Vest-Europa etter den andre verdenskrig. Siden EU-avstemningene i 1972 og 1994 har EU gjennomgått store endringer. En viktig endring er at unionen nå har et uttrykt ønske om en militær slagkraft, og iveren etter å få på plass en felles sikkerhetspolitikk er stor blant de ledende politikerne i EU. Dette heftet beskriver de sikkerhetspolitiske utviklingstrekkene i EU og imøtegår påstanden om at EU er et fredsprosjekt.

Frihet fra EU?

Små land kan gjøre en forskjell. Norge er fredsbygger i internasjonale konflikter og er en av FNs viktigste støttespillere. Norge kan der Sverige, Danmark og Finland ikke får lov på grunn av EU-medlemskapet.

nei
TIL EU

www.neitileu.no

Faksimile av løpeseddel fra Nei til EU

Romatraktaten: EEC og EURATOM

Den 25. mars 1957 var det 55 år siden to sentrale traktater ble signert i Roma. Den 25. mars 1957 møttes seks av de vesteuropeiske statslederne i Roma for å signere to traktater, hvor den ene kom til å ha enorm innvirkning på den europeiske utviklingen, mens den andre skulle vise seg å få en litt vanskeligere ferd. Disse to traktatene var traktaten om EEC og Euratom. Når det snakkes om Romatraktaten så er det altså disse to traktatene det er snakk om. Det er imidlertid vanlig å bare snakke om traktaten som etablerte EEC.

Kull- og stålunionen fra 1952 hadde i hovedsak to begrunnelser. Den ene tanken var å binde forsvarsindustriene i Tyskland og Frankrike sammen, slik at den ene ikke kunne gå til krig mot den andre. I tillegg var det sterke økonomiske argumenter for å knytte de europeiske økonomiene sammen. Det var denne siste tanken som ble videreført av flere sentrale aktører i den europeiske politikken i årene som fulgte. Sentrale politikere og ideologer i denne sammenhengen var den belgiske utenriksministeren Paul-Henrik Spaak, som ledet komiteen som først fremmet tanken om et felles marked for alle varer blant landene. Konrad Adenauer og Guy Mollet, henholdsvis forbundskansler i Vest Tyskland og president i Frankrike, var også viktige pådrivere i dette arbeidet.

Traktatene som ble underskrevet av statslederne i Frankrike, Tyskland, Belgia, Nederland, Italia og Luxemburg dannet på hver sin måte grunnlaget for det EU vi kjenner i dag. I denne sammenhengen skal vi ikke komme noe særlig inn på selve EURATOM-avtalen, bare kort nevne noen momenter som beskriver denne traktaten og dens skjebne.

EURATOM

Traktaten om Det europeiske atomsamarbeidet skulle

legge grunnlaget for samarbeidet om kjernekraft til energiformål. Avtalen skulle bli en av to påtenkte ben som det europeiske samarbeidet skulle stå på. Men som Claes og Førland skriver i sin bok *Europeisk integrasjon* så «viste det seg fort at den ikke var i stand til bære noe som helst»¹.

Det var mange grunner til at EURATOM ikke fungerte som den skulle. Tilsynelatende var spørsmål om kjernekraft og energi for viktige til å kunne overlates til et slikt samarbeid. Videre nektet Frankrike å gi fra seg muligheten til å utvikle atomvåpen – noe som gjorde at EURATOM-traktaten ble noe mer ullen enn den kunne blitt. Avtalen ble utformet slik at medlemslandene kunne holde på med sitt, og så lenge de overholdt visse sikkerhetsmessige krav slapp de innblanding fra EURATOM.

Organisasjonen beholdt imidlertid en rolle innenfor forskning og utvikling, og fikk også i år store beløp fra EU i forbindelse med det siste rammeprogrammet for forskning og utvikling. For selv om EURATOM ikke har fått den sentrale rollen organisasjonen var tiltenkt, spiller den en viktig rolle i dagens energipolitiske situasjon. Stadig flere røster i EU ønsker å satse mer på atomkraft. Frankrike synes ikke å ville bygge ned sin kjernekraftkapasitet, og kjernekraftlobbyen har fått en sterk rolle internt i EU. I EURATOM-traktaten listes det opp to hovedmål for organisasjonen:

«De to fundamentale målene for Det europeiske atomenergisamarbeidet (EURATOM) er å sikre opprettelsen av de nødvendige installasjonene for utvikling av kjernekraft i området, og å sikre at alle borgerne i området mottar en forutsigbar og nyttig strøm av energi fra kjernekraft.»²

Opprettelsen av EEC

EEC, den andre traktaten som ble signert i Roma i 1957, har hatt en ganske annen skjebne enn EURATOM. Den

betydde den spede starten på det EU vi kan se i dag.

EEC innebar opprettelsen av det indre marked. Mens Kull- og ståunionen betydde tollfri handel med disse to varene, betydde EEC et tollfritt område for handel med alle varer. En viktig forskjell fra tidligere internasjonale traktater var at denne avtalen også innebar en endring og harmonisering av lovverket. Altså at de enkelte medlemslandenes lovgivende prosesser påvirkes.

Vi finner i Romatraktaten (både EURATOM og EEC) opplegget til en styringsstruktur som likner på den vi ser i dagens EU, med en kommisjon, minister-råd, parlament og domstol. Styringsstrukturen, med henblikk på demokrati for eksempel, la grunnlaget for de kommende traktatene og endringene i EU-systemet. Den grunnleggende strukturen lagt fram i Romatraktaten ligger til grunn i dagens EU. Selv om noen endringer har blitt gjennomført, er det demokratiske underskuddet i EU i stor grad en arv fra denne traktaten. Når det gjelder det politiske innholdet, gikk Romatraktaten lengre enn sine samtidige (og mange etterfølgere) i å antyde en felles politikk på mange felt innenfor EEC-området. Blant annet signaliserte traktaten et ønske om felles handelspolitikk, felles landbrukspolitikk, felles transport- og fiskeripolitikk og opprettelsen av ulike finansierings- og investerings-systemer på EEC-nivå.

Hendelser utenfor EU

Romatraktaten, både i form av EEC og EURATOM, la utvilsomt grunnlaget for det EU vi ser i dag – i så vel strukturelle som politiske termer. Det som imidlertid er mer problematisk, og som det bør settes spørsmålstegn ved, er EUs ansvar for freden i Vest-Europa etter andre verdenskrig. Det er en kjensgjerning at det ikke er krig i Vest-Europa, og at det ikke har vært det siden forrige verdenskrig. Men det betyr ikke at EU er årsak til denne freden, selv om EU har eksistert i det samme

tidsrommet. For selv om EU-strukturene nok har spilt en birolle i denne utviklingen, så er det i all hovedsak hendelser og begivenheter utenfor EU-området som har sikret eller truet freden. Det er verdt å nevne at hele Vest-Europa hadde en felles ytre fiende i store deler av etterkrigstiden, noe som gjorde faren for krig mellom de store europeiske landene liten.

Noter

¹ Claes/Førland 2004, side 60.

² Fra EURATOMs hjemmesider www.euratom.org, vår oversettelse.

Hva snakker vi om? Fred som «ikke krig» eller som noe mer?

«War appears to be as old as mankind, but peace is a modern invention.»

Sir Henry Main (1822-88)

Begrepet fred kan bety flere ulike ting. Det er derfor mulig, og også ganske sannsynlig, at debattanter snakker forbi hverandre i spørsmål som handler om fred og fredsarbeid. Fred som begrep i samfunnsdebatten har utviklet seg mye de siste 20 årene. Dette kan vi for eksempel se på hvem som har fått Nobels fredspris og hvorfor de fikk den. Blant annet var det en kontrovers knyttet til hvorvidt miljøarbeid kan falle innenfor kategorien fredsskapende arbeid i forbindelse med utdelingen av fredsprisen til Wangari Maathai. Hun fikk prisen i 2004, blant annet på bakgrunn av sitt arbeid for bærekraftig utvikling i Kenya.

Det er mange årsaker til at EU ikke fortjener fredsprisen. En av grunnene er at EU flere ganger har ytret ønsker om å ruste opp. En annen er at flere av EU-landene har atomvåpen og ikke tenker nedrustning. Nobels fredspris har gjerne gått til mennesker og organisasjoner som har bidratt til fremme av fred gjennom miljøarbeid, bistand, kamp mot skadelige våpen og økonomisk utjevning. EU har derimot de siste årene virket konfliktskapende og de økonomiske forskjellene har økt.

Fred: ulike oppfatninger gir forskjellige svar

EU-debatten er en av de mest polariserte debattene, både i norsk og europeisk politikk. Derfor er det spesielt viktig å vite at vi har det samme utgangspunktet når vi diskuterer så viktige ting som krig og fred. I dette heftet deler vi forståelsen av fred i tre:

- Den første, minimumsvarianten, sier simpelthen at fred er fraværet av krig. Krig defineres vanligvis som en situasjon hvor flere enn tusen mennesker dør på slagmarken i løpet av ett år.
- En mer utvidet versjon ser på fred som noe mer enn bare «ikke krig». Her ser man nærmere på årsakene til krig, og hvordan man hindrer framveksten av skadelige konflikter. Vi tenker spesielt på demokrati, demokratibygging og handel over landegrensene.
- I den siste, og mest omfattende, forståelsen av fred – såkalt «positiv fred» – finner vi begreper som usikkerhet, miljø og menneskerettigheter i en vid forstand.

Slik jeg ser det, strekker spørsmålet om EUs fredsdimensjon seg over alle disse tre forståelsene av fred.

Fred knytter seg også til ulike forståelser av begrepet vold (voldsmakt). Også her kan vi snakke om flere dimensjoner i begrepet. Én definisjon av vold kan vi si er direkte vold. At en aktør gjør direkte skade på en annen aktør – ved for eksempel at en person gir en annen juling, eller at en stat går til direkte angrep på en annen stat eller sitt eget folk.

Volden kan også knyttes til strukturer. Da er det strukturene, og ikke nødvendigvis en enkelt aktør, som utøver volden, ifølge Jan Øberg¹. Innenfor fattigdomsbekjempelse og normativ politikk brukes også begrepet strukturell vold om det økonomiske systemet som låser flere millioner i unødvendig fattigdom.² Vold kan dessuten gjøre seg gjeldende som kulturell vold – i situasjoner hvor en kultur hever seg over andre. Sentralt her er begreper som «de andre» og «fremmede». Rasisme er et illustrerende eksempel på en type kulturell vold, men også andre uttrykk for kulturell undertrykkelse mot svakere grupper. Miljømessig vold er vold som utøves mot naturen – overgrep mot menneskenes felles arv, våre barns framtid.

I argumentasjonen for at EU har sikret freden i Vest-Europa etter andre verdenskrig, anvendes det en

forståelse av fred som fraværet av krig. Men EU har også andre dimensjoner som må måles opp mot disse begrepene. Særlig viktig er handelspolitikk og sikkerhetspolitikken. For best å forstå omfanget av disse siste forholdene må vi også snakke om andre forståelser av fred enn bare at det ikke er krig.

Demokratisk fred

Tesen om den demokratiske fred (DF) har de siste femten-tyve årene vunnet stor anerkjennelse og respekt i så vel akademiske som politiske miljøer. Teorien om demokratisk fred anvender tre analysenivåer: nasjonsnivået, som handler om enkeltnasjoners fredelige disposisjoner, nasjonsparnivået som omhandler par av nasjoner og systemnivået. De to første er mest relevant her. Mellom de to er det en interessant motsetning. Mens nasjonsnivået er belagt med mye god teori og lite statistisk materiale, så er forholdet omvendt på nasjonsparnivået, hvor det er mye god statistikk som bekrefter teorien – men ikke så mye teori³.

Mest opplysende i vår sammenheng er demokratisk fred på nasjonsparnivå. Med andre ord påstanden om at demokratier ikke kriger med hverandre. Vi skal også komme innom tesen om at demokratier er mer fredelige enn andre regimer. Dette er ikke fordi vi skal undersøke det spesielt nøye, men hvis årsakssammenhengen i DF-teorien på nasjonsparnivået skal stemme, så må demokratier være mer fredelige av natur. Hvis de ikke er det, kan andre forklaringsvariabler være vel så plausible som at demokrati er den utløsende faktor.

Demokratisk fredsteori på nasjonsparnivå er en relativt ukomplisert teori, hvis vi ser bort fra operasjonalisering og definisjoner. Teorien stadfester et statistisk faktum, nemlig at demokratier tilsynelatende ikke går til krig mot hverandre, og antar at det er en årsakssammenheng mellom de to fenomenene. Altså at demokrati fører til fred, eller at demokratiske regimer

er fredsfremmende. I tillegg til den demokratiske fredstesens, finner vi også teorier om verdien av like regimer og verdien av handel for tilstedeværelsen av fred, eller fraværet av krig. Dagens internasjonale politikk preges av flere ulike utviklingstrekk. En gledelig utvikling er at antallet mellomstatlige konflikter synker. Dette skjer i en tid med økt demokratisering, men det er ikke slik at det kun er i områder med bare demokratier at det er mindre krig. Også i deler av verden med flere tvilsomme regimer er konfliktnivået lavere.

Godt empirisk belegg

Som nevnt over er det godt empirisk belegg for at demokratier ikke kriger med hverandre, noen har til og med hevdet at det er det nærmeste vi kommer en lovmessighet i internasjonal politikk. Derfor har jo også DF-teorien høstet stor anerkjennelse verden over, både blant teoretikere og praktikere. Det vi imidlertid må ta med i beregningen, er at få nasjoner kriger i det hele tatt i verden i dag. Vi må i tillegg nevne at av de mellomstatlige krigene vi har sett de siste ti årene, så er demokratier involvert i flere av dem. Både i Afghanistan (Koalisjonen av de villige versus Taliban), i Irak (Koalisjonen av de villige vs. Irak) og Libya (NATO vs. Gaddafi-regimet) er demokratier sentrale deltakere, sågar har demokratier «startet» disse krigene.

Det er slik at demokratier ikke kriger mot hverandre, men vi må ikke lure oss selv til å tro at demokratier er fredeligere enn andre stater per definisjon. Demokrati fører med seg mange positive endringer i et samfunn, og fører faktisk til mindre væpnet aggresjon i politikken. Slik virker demokrati fredsskapende, både innenriks og internasjonalt. Men for at demokrati skal føre til fred må det også være et reelt demokrati. Det er i overgangsfasen mellom ulike regimetyper at det er størst fare for krig. Unge demokratier, som ikke har nok offentlige finanser til å løse problemer i samfunnet,

står dermed utsatt til for borgerkrig og uroligheter. En annen, og nært beslektet, forutsetning er at demokratiske styresmakter faktisk må ha innflytelse nok til å kunne bidra. I situasjoner hvor statenes demokratisk valgte ledere ikke har handlingsrom til å gjennomføre nødvendige tiltak, er det stor fare for fremmedgjøring. Spesielt av svake grupper.

Noter

¹ Øberg 2005.

² Pogge 2003.

³ Gates et al. 1996.

Ikke krig i Vest-Europa - det tradisjonelle argumentet

Det har ikke vært krig mellom de europeiske stormaktene siden andre verdenskrig. Det er et faktum. De siste 65 årene har vært påfallende fredelige i historisk sammenheng. Alle er enige om disse faktaene. Debatten starter når vi skal finne ut hvorfor det er slik.

Dr. Julian Lewis, medlem av det britiske parlamentet, gjengir i en tale en samtale han hadde med en tysk EU-parlamentariker. EU-parlamentarikerens poeng var at EU var ansvarlig for freden i Europa etter andre verdenskrig.

«Det du må forstå er at Europa ikke hovedsakelig handler om økonomi. Europa handler mest om fred.»

Jeg svarte:

‘Unnskyld meg, men om du mener at EEC, EF eller EU har spilt en nøkkelrolle i sikringen av freden i Europa mot sovjetisk aggresjon, så er det helt klart feil siden nøkkelrollen ble spilt av NATO, og hovedkomponenten i NATO var USA. Faktisk var lærdommen fra den første verdenskrig, andre verdenskrig og den kalde krigen at uten USA så kan vi ikke sikre freden i Europa. Men, om det du mener, når du sier at Europa handler mest om fred, er fred mellom Tyskland og dets naboer.»

Og, det var jo det han mente –

Jeg mener fortsatt ikke at EEC, EF eller EU har hatt noe spesielt bidrag. Det aller viktigste bidraget har vært at det faktum at Tyskland, og nabolandene alle er parlamentariske demokratier.»¹

Selv om man ikke er enig i Lewis' argument i forhold til USAs rolle i Europa, som er et rimelig kontroversielt

argument, så må det mer empiri til for å bevise at EU er ansvarlig for freden i Europa enn at freden og EU har eksistert på samme tid. Det er for eksempel en hel rekke andre ting som kan ha sikret freden i vesten.

Kull- og ståunionen hadde som formål å knytte militærindustriene i Frankrike og Tyskland sammen, slik at den ene var avhengig av den andre for å få råvarer til blant annet militærutrustning, og følgelig ikke kunne gå til krig uten selv å lide under store økonomiske tap.

Kull- og ståunionen var uten tvil en god idé, og bidro i stor grad til å holde stormaktene i Europa fra å gå i tottene på hverandre enda en gang. Det er to grunner til at dette alene ikke betyr at EU har ansvaret for freden i Europa. For det første var Kull- og ståunionen noe ganske annet enn det EU vi ser i dag. Nå har EU 27 medlemsland og en basisdoktrine som bygger på økonomisk vekst og konkurransekraft internasjonalt. I de over femti årene siden Roma-traktaten ble signert, har EU utviklet seg til å bli noe helt annet enn det som var utgangspunktet.

For det andre var det en hel del faktorer som i felleskap har hatt en pasifiserende effekt på forholdet mellom de europeiske landene. Etter min mening var den viktigste av de historiske faktorene tilstedeværelsen av en felles fiende gjennom hele den kalde krigen. For selv om felles forsvarsindustri innebærer at det er vanskelig å gå til krig, så økes den strategiske katastrofen ved å gå til krig mot et naboland ved at naboene har en felles fiende. I tillegg spilte USAs engasjement for utviklingen i Europa en enormt viktig rolle – og bidro til å roe gemyttene. En del av det amerikanske engasjementet finner vi i NATO og Marshallhjelpen.

Misforståelser om EU og fred

Richard North, tidligere leder for EU-parlamentets forskningsavdeling, lister opp seks opplysninger som han mener kan bidra til å oppklare noen misforståelser

knyttet til EUs rolle i fredsarbeidet etter krigen.

«*Faktum nummer 1*: Freden ble bevart bare i en liten del av Europa, som var under NATO-beskyttelse og under atomparaplyen.

Faktum nummer 2: Denne delen av Europa hadde også amerikanske styrker utplassert, og hadde tilgang til amerikansk militær kapasitet. Man kan like det eller ikke, og mange i Vest-Europa – spesielt i Frankrike – liker det ikke, men en stor del av amerikansk utenrikspolitikk i de femti årene etter andre verdenskrig besto i å beskytte Vest-Europa.

Faktum nummer 3: Landene som bidro mest til beskyttelsen av Vest-Europa og til å holde på freden, var ikke alltid de som var med i EU-prosjektet. Bortsett fra Storbritannia, var bidragsyterne primært Tyrkia og Norge.

Faktum nummer 4: De største krisene i etterkrigstiden skjedde utenfor hele EU-prosjektet, om de i det hele tatt skjedde i Europa. Hvor var de fredsbevarende egenskapene til 'Europa' da Berlinblokaden ble utfordret, da Øst-Europa var i opprør, da Berlinmuren ble reist? De diskuterte den felles landbrukspolitikken, det var det de gjorde. Det er ikke en gang grunn til å nevne problemer utenfor Europa, som Cubakrisen, Vietnamkrigen eller krigene i Afrika og Latin-Amerika.

Faktum nummer 5: Den faktiske konstruksjonen av EU i Maastricht var samtidig med oppløsningen av Sovjetunionen og Jugoslavia. Mens EUs innflytelse på hendelser i det tidligere USSR var svært begrenset, så var innflytelsen i det tidligere Jugoslavia katastrofal: De forsøkte å utvikle en felles utenrikspolitikk ved å oppmuntre Milosevic til å holde 'landet' sammen til enhver pris, og ved å innføre våpenblokade på alle de andre. EU bidro til å forlenge krisen, og til å øke antallet ofre. Omfattende fiendskap og massakre foregikk atter en gang

på europeisk jord, mens EU gikk inn i det som ble antatt å være det siste skrittet i integreringsprosessen. Som forventet var det NATO, ledet av USA, som i alle fall innførte en form for midlertidig løsning.

Faktum nummer 6: EU undergraver nå systematisk den ene vellykkede alliansen som holdt freden i Europa – NATO – uten å levere noe særlig beskyttelse i stedet. Og hvorfor? For å gi seg selv en opplevd og strukturell utenriks- og sikkerhetspolitikk.»²

En konklusjon som ikke bør være kontroversiell er at selv om Kull- og stålunionen spilte en rolle rett etter andre verdenskrig, var det freden som skapte dagens EU – og ikke omvendt. Når vi i dag skal ta stilling til hvorvidt EU er et fredsprosjekt, må vi se på dagens EU og hvordan EU og EU-landene oppfører seg i internasjonal politikk.

EU og EU-landa?

Når vi snakker om EU og fred er det i utgangspunktet to måter vi kan se det på. For det første kan vi fokusere på EU som organisasjon – på hvordan EU-nivået og de vedtak som blir fattet av de ulike vedtaksførene EU-organene spiller inn på de spørsmål vi diskuterer. Vi kan kalle dette den smale innfallsvinkelen. For det andre kan vi fokusere på EU-området. Det vil si den politikk som føres i EU, og den atferd som EU-landene står for i internasjonal politikk. Vi kan kalle denne innfallsvinkelen for den utvidede eller brede innfallsvinkelen.

Innvending mot den brede innfallsvinkelen kan være at det som EU-landene gjør selv ikke kan lastes EU. Med andre ord at når for eksempel Frankrike fortsatt har kolonier rundt om i verden, så kan det bare lastes Frankrike og ikke EU som organisasjon. Den påståtte parallellen går her til FN og at FN i 2001 fikk fredsprisen. FNs menneskerettslige fundament er det få som tviler på, og heller ikke organisasjonens

innsats for å bidra til internasjonal fred og fordragelighet kan med enkelhet settes i dårlig lys. I tillegg er jo FNs hovedmål nettopp fred. Paradokset ligger da i at mange av medlemslandene i FN bryter menneskerettighetene, går til krig og tidvis brutalt undertrykker sine respektive folk. Så hvorfor er det da greit å trekke inn hva medlemslandene i EU gjør, når den samme problemstillingen kan reises i forhold til FN?

Svaret ligger i forskjellen mellom de to organisasjonene. FN er en mellomstatlig organisasjon som har til hensikt å fremme menneskerettigheter blant medlemslandene, og har ikke noen sanksjonsmulighet overfor sine medlemsland. EU er på sin side en overstatlig organisasjon som har som sitt primære mål å maksimere økonomisk vekst. I tillegg til at de to institusjonene har forskjellige overordnede mål, så er det en ting til som skiller dem: EU har sanksjonsmuligheter overfor sine medlemsland. Et trekk ved EU som til stadighet blir trukket fram av tilhengerne av norsk medlemskap. Det betyr at hvis EU som organisasjon hadde opplevd det som et problem at Frankrike har kolonier, eller at flere av medlemsstatene har atomvåpen, så kunne EU tvunget dem til å slutte. Dette kan gi oss én av to konklusjoner. En konklusjon kan være at EU dermed aksepterer og godtar denne praksisen som organisasjon. En annen konklusjon kan være at EU ikke makter å kontrollere medlemsstatenes sikkerhetsbehov.

Noter

¹ Dr. Julian Lewis mai 1997, vår oversettelse.

² Richard North 2004.

EU's sikkerhetspolitiske ambisjoner

«When I was talking about the European army, I was not joking. If you don't want to call it a European army, don't call it a European army. You can call it 'Margaret', you can call it 'Mary Ann', and you can call it any name.»

Romano Prodi, tidligere president i EU-kommisjonen, The Independent 4. februar 2000

EU's forsvarspolitik ble lenge ivaretatt av den såkalte Vestunionen. Denne ble opprettet på bakgrunn av Brussel-traktaten i 1948. Vestunionen var lenge et slags sidespor i EU – det var ingen automatikk i at bestemmelsene i den ene organisasjonen ble ivaretatt av den andre. På denne måten var deltagelse i EU's militære prosjekter noe for de «spesielt interesserte», og de landene som ikke ville være med kunne fokusere sin oppmerksomhet på andre ting.

Vestunionen var tuftet på en del av de samme prinsipper som NATO, slik at den i grunn var en slags europeisk avtale om gjensidig forsvar. Hensikten var å yte militær støtte til medlemsland som skulle bli angrepet av en fremmed makt.

Dette forandret seg da EU i 1997 skulle vedta Amsterdam-traktaten. I denne traktaten fant Vestunionens bestemmelser om forsvarspolitik veien inn i EU-systemet. Nå var ikke lenger EU og Vestunionen to uavhengige deler av politikken blant EU-landene. Vestunionens operative virksomhet ble lagt ned i 2001, og oppgavene overtatt av EU. Forsvarspolitikken har siden utviklet seg gradvis gjennom ulike traktater og møter, til det vi kjenner i dag som EU's «rapid deployment forces» (utrykningsstyrker) og Det europeiske forsvarsbyrået. Forsvarsbestemmelsene finnes i flere dokumenter fra EU, men den klareste henvisningen til

EUs militære ambisjoner finner vi i Lisboatraktaten. Før vi går videre inn i denne materien, er det oppklarende å se på noen av de hendelser som ledet fram til disse opprustningsplanene.

Lisboatraktatens prosjekt

EU-grunnloven ble avvist i folkeavstemningene i Frankrike og Nederland, og flere land store klare til å stemme nei. Etter en såkalt tenkepause, ble imidlertid de fleste bestemmelsene tatt inn i EUs traktatverk gjennom Lisboatraktaten, som ble vedtatt i 2007 og trådte i kraft i desember 2009.

Et av Lisboatraktatens hovedprosjekt er en mer samordnet utenrikspolitikk og kvassere tenner for EU i sikkerhetspolitikken. De mest synlige uttrykkene for EUs globale ambisjoner er de nye stillingene som EU-president og «høytstående representant» i utenrikspolitikk. Den britiske baronessen Catherine Ashton ble utpekt som EUs første utenriksrepresentant, og leder en selvstendig utenriktjeneste på inntil 7000 personer. Etableringen av utenriktjenesten er trolig den største enkeltstående opprustningen av EU-byråkratiet.

Militære muskler?

EU-grunnlovens omstridte bestemmelser om felles forsvars- og sikkerhetspolitikk er beholdt ordrett i Lisboatraktaten, blant annet at medlemslandene forplikter seg til å bygge opp sin militære kapasitet. EU skal ha en felles politikk som «vil føre til et felles forsvar» når Det europeiske råd (toppmøtet) vedtar det med enstemmighet.¹ Traktaten påbyr som sagt også opprustning: «Medlemsstatene forplikter seg til gradvis å forbedre sin militære kapasitet.»²

EU forsøker altså å tvinge sine medlemsland til å ruste opp slik at unionen kan skaffe seg en militær slagkraft. Den slagkraften skal kunne brukes utenfor EU, til å sikre «fredsbevaring, konfliktforebygging og styrking av den internasjonale sikkerhet»³.

Kronologien i EUs sikkerhetspolitikk

1992 – Maastrichttraktaten vedtatt: Innførte tanken om en felles utenriks- og sikkerhetspolitikk, i tillegg til målsetninger om en felles forsvarspolitikk. Trådte i kraft 1993.

1997 – Amsterdamtraktaten: Ny strategi for FUSP, og en målsetning om å integrere Vestunionen i det formelle EU-arbeidet. Trådte i kraft 1999.

2000 – Nicetraktaten: Innførte EUs militærkomité og EUs militærstab.

2001 – Vestunionens operative virksomhet utvikles, i takt med at oppgavene er overtatt av EU.

2004 – Grunnlovstraktaten undertegnet: Innførte en utenriksminister for EU, har flere formuleringer om opprustning og utenlandsoppdrag for EUs kampgrupper. Ikke ferdig ratifisert.

2007 – Lisboastraktaten vedtatt: En såkalt endringstraktat som innarbeidet EU-grunnlovens bestemmelser i det eksisterende traktatverket. EU har fått en utenriksminister, kalt Unionens høyrepresentant for utenriks- og sikkerhetspolitikk, og eget diplomatkorps. En gradvis oppbygging av militære styrker fastslås i traktaten.

Igjen er det viktig å skille mellom festtaler og virkelighet, for som vi vet kan det å sikre internasjonal sikkerhet bety helt andre ting enn å reise rundt i verden og være hyggelig med folk. De tre siste krigene i internasjonal politikk har jo vært legitimert (eller forsøkt legitimert) som et fremstøt for å sikre internasjonal fred og sikkerhet.

De som har fulgt med i diskusjonen om utviklingen i NATO vil kanskje kjenne igjen dette som «out of area»-operasjoner. Det er usikkert hvordan disse styrkene helt konkret skal brukes. Men flere EU-politikere har gitt uttrykk for at unionen skal bruke disse til å bli mektigere i internasjonal handel og internasjonal politikk. Silvio Berlusconi sa under et EU-toppmøte i Roma for noen år siden at «endelig får EU sin egen

militære kapasitet. Nå kan EU etter alle disse årene bli en kraft i utenrikspolitikken.»⁴ Han trakk med andre ord en direkte link mellom militære muskler og utenriks- og handelspolitikk.

Slagkraftens formål

Det var på toppmøtet i Helsinki for snart femten år siden, i desember 1999, at EU besluttet å opprette en egen utrykningsstyrke. Med styrken ble det etablert egne institusjoner som er uavhengig av NATO. EU har opprettet mobile kampgrupper, hver på 1 500 soldater, som kan rykke ut på kort varsel. Kampgruppene er operative, men er foreløpig ikke sendt ut på oppdrag.

Mange land har sagt at de vil delta i en felles EU-hær (deriblant Norge, gjennom deltagelsen i den nordisk-baltiske kampgruppen). Den tyske forbundskansleren Angela Merkel har uttalt til avisen Bild at «Innad i EU må vi komme nærmere dannelsen av en felles hær»⁵. Mest interessant er kanskje Sveriges deltagelse, som tidligere var et nøytralt land og ikke medlem av NATO. Prosjektet om å konstruere en europeisk «rapid deployment force» på 60 000 mann har altså vært på tegnebordet siden 1999. Styrken skal kunne settes inn utenfor Unionen. Som Prodi så fint har sagt det, så er dette en EU-hær, samme hva du kaller det. Denne hæren har mange hensikter, en av disse er at den setter EU i stand til å sette makt bak kravene sine i WTO, FN og andre internasjonale institusjoner. Planene om en EU-hær har utviklet seg gradvis over lengre tid, og ligger inne både i Amsterdamtraktaten og i Nicetraktaten. Før de nå har fått en klarere form i Lisboastraktaten.

Den felles europeiske sikkerhets- og forsvarspolitikken (ESDP) er blitt tydeligere og rettsgrunnlaget bredere og mer konkret med Lisboastraktaten. Dette må forstås slik at EU har til hensikt å utvikle ikke bare den «myke» utenrikspolitikken, men også den spisse militære delen.

Lisboatraktaten inneholder dessuten en gjensidig forsvarsforpliktelse. Ved angrep på en medlemsstat skal landene komme hverandre til hjelp. Tilsvarende gjelder ved terrorangrep samt både naturlige og menneskeskapt katastrofer. I tillegg legger traktaten opp til at en indre kjerne av medlemsland kan gå videre i den militære integrasjonen hvis de ønsker det.

Det europeiske forsvarsbyrået (EDA) er nå skrevet inn i traktaten. Byrået ble opprettet av rådet i 2004 for å styrke EUs forsvarskapasitet, og dessuten bidra til forskning og teknologiutvikling samt skape et konkurransedyktig europeisk marked for forsvarsmateriell. Norge har inngått en samarbeidsavtale med EU om forsvarsbyrået.

EU-hæren i aksjon

EU har begynt å bruke sin militære kapasitet utenfor unionens territorium. Det første oppdraget utenfor Europa var Kongo, hvor om lag tusen EU-styrker skulle opprettholde orden rundt gjennomføringen av valget i 2006. Oppdraget gikk ikke hen uten kontrovers, da det var stor skepsis i Kongo til EU-styrken. Ikke så rart kanskje, siden styrken besto av i hovedsak belgiske, tyske og franske styrker. Belgia sin historie i Kongo er ikke akkurat rosenrød, Belgia koloniserte på brutalt vis Kongo i lang tid. Frankrikes historie i Afrika er også uløselig knyttet til mer eller mindre brutale koloniregimer og støtte til regimer med en høyst varierende grad av humanisme. For Tyskland var kontroversen knyttet til omfattende tyske interesser i gruvevirksomhet i Kongo. Striden ble ytterligere skjerpet av at denne gruvevirksomheten var garantert under den sittende presidenten. Frankrike er også inne i samme type virksomhet i landet. Legitimiteten til EUs styrker i Kongo var med andre ord langt fra 100 prosent vannrett.⁶

EUs voksende avhengighet av å importere energi forplanter seg som en utfordring i utenrikspolitikken.

Skal man peke ut ett motiv som kan forklare motorikken i mye av EUs utenrikspolitikk, er det forsynings-sikkerheten. EUs avgåtte høyrepresentanten Javier Solana har selv påpekt at unionens avhengighet av olje og gass fra ikke-demokratiske land kan begrense unionens muligheter til å drive offisielle utenriksmålsetninger som menneskerettigheter, konfliktforebygging og demokrati.

Et annet problem er EUs utydelighet i forhold til FN, og om EU kan vedta tvingende militære operasjoner uten mandat fra FNs sikkerhetsråd. Lisboa-traktaten stiller ikke noe krav om FN-mandat, og EU-rådet har heller ikke gitt noen avklaring om at EU skal respektere FN i så henseende. Utviklingen i EU både institusjonelt og politisk har gått i retning av mer selvstendige beslutninger. De militære styrkene som er etablert har ikke en særlig innretning til FNs rådgivhet, men primært at EU selv skal være til stede med styrker i konfliktområder. EUs retningslinjer for bruk av hæren sier at den skal kunne settes inn hvor som helst i verden. Alt i alt må mangelen på en avklaring fra EUs side forstås slik at styrken kan brukes uten at det foreligger et mandat fra FN.

Noter

¹ Traktaten om den europeiske union artikkel 42 nr 2. Lisboa-traktatens bestemmelser er innført i det eksisterende traktatverket, det vil si Traktaten om den europeiske union og Traktaten om den europeiske unions virkemåte.

² Traktaten om den europeiske union artikkel 42 nr 3.

³ Traktaten om den europeiske union artikkel 42 nr 1.

⁴ Nationen 13. desember 2003.

⁵ Gjengitt av NTB 23.03.07.

⁶ «Building EU military might for imperialist purposes» i The Democrat juli 2006.

Fred gjennom demokratiutvikling

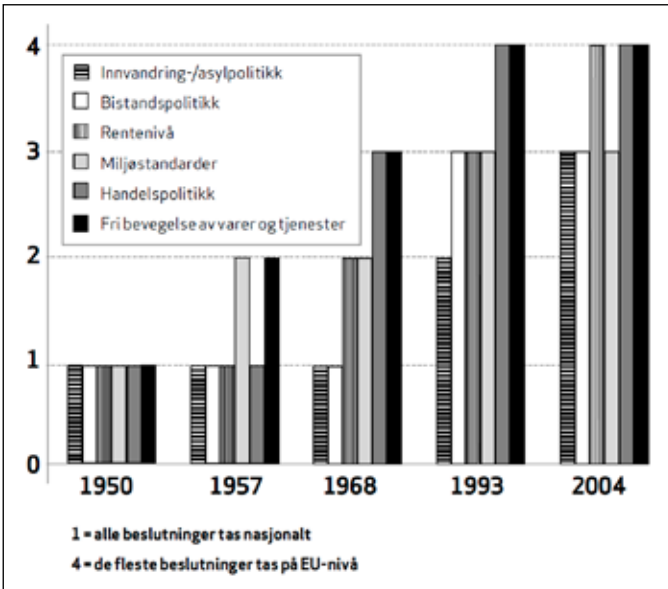
Handel og demokrati er viktige forutsetninger for fred og utvikling. Ikke bare er forholdet mellom demokratier fredelig, konfliktnivået innenriks blir også redusert – eller i alle fall blir konflikter utkjempet med fredelige midler. Når borgere kan ytre sine krav – og blir hørt, tatt på alvor og fulgt opp av myndighetene – bidrar det til å dempe konfliktnivået.

Fredsskapende demokrati

I dag er det nesten ingen mellomstatlige kriger. De aller fleste konfliktene foregår innenfor en stat, hvor konkurrerende fraksjoner kriger om makt eller resurser. Demokrati er ansett som en av de viktigste kildene til fred. Et fungerende demokrati gjør det mulig å håndtere uenighet uten å ty til våpen.

Når vi snakker om EU og demokrati er det i hovedsak to forskjellige forhold vi må håndtere. For det første har vi det EU gjør utenfor sine egne grenser, spesielt i forhold til de østeuropeiske landene. For det andre må vi se på hva som skjer med demokratiet i EUs medlemsland.

Demokratibyggning i Øst-Europa er et område hvor EU kan sies å ha spilt en rolle. Kravene til demokrati EU har satt for medlemskap i unionen har tvunget fram demokratiske endringer i flere av disse landene. EU har faktisk såpass strenge demokratikrav at EU, ifølge sosiologen Anthony Giddens, ikke ville fått bli med i unionen om de hadde søkt selv. For å kunne søke om medlemskap i EU må landene oppfylle en del minimumskrav til legitime og demokratiske styreformere. Et viktig krav vil for eksempel være at ledelsen kan kastes ved demokratiske valg.

Figur 1: Utviklingen i maktfordeling mellom medlemslandene og EU-nivået fra 1950 til 2004 (kilde: Hix 2005). Med Lisboa-traktaten, som trådte i kraft i desember 2009, har EU fått beslutningsmyndighet på over 50 nye områder, blant annet når det gjelder finansiering på det militære området, utviklingen av en romfartspolitikk og forvaltningen av EUs ytre grenser.

EU's demokratiske underskudd

I EU er nemlig bildet annerledes. Etter at landene blir med i EU får de oppleve en annen demokratisk virkelighet. I løpet av den 50 års perioden som EU nå feirer har historisk mye makt blitt flyttet fra nasjonsnivået og til EU-nivået. I 1957, da Romatraktatene ble signert, hadde nasjonalstatene ansvaret for nesten alle avgjørelser bortsett fra enkelte vedtak knyttet til fri flyt av varer. I perioden som fulgte ble stadig mer makt flyttet. Dagens EU har sikret seg råderett over beslutninger innenfor nesten alle områder som knytter seg til økonomi, handelspolitikk og selvsagt fri flyt av varer og tjenester. Et av problemene med denne utviklingen er at demokratiet ikke har fulgt etter.

At EU lider av et demokratisk underskudd er et faktum som er anerkjent av både tilhengere og

motstandere av unionen. EU-parlamentet er det eneste direktevalgte organet. Det første valget ble holdt i 1979. I perioden fra 1979 til 2009 sank valgdeltakelsen fra 62 prosent, et allerede lavt tall, til 43,2 prosent. Deltagelsen har gått ned i hvert eneste valg. I den samme perioden som EU-nivået har fått stadig mer makt over politikkområder som betyr mye for folk, så har den folkelige tilliten til EU sunket dramatisk. I enkelte av de nye medlemslandene er valgdeltakelsen bare rundt 20 prosent. I Slovakia kunne man notere 19,6 prosents valgdeltakelse i 2009. Det er interessant å merke seg at tre av EU-landene også har stemmeplikt (Hellas, Luxemburg og Belgia).

I en situasjon hvor makten flyttes fra statene til et nivå folk ikke opplever å ha tillit til, oppstår det en rekke kritiske problemer. Nasjonale politikere framstår handlingslammet, og ute av stand til å håndtere de utfordringer som møter dem i politikken. Dette skaper mistillit til politikken, og grobunn for politiske ideologier av grumsete karakter. Høyreekstremer, og til dels nynazistiske, grupperinger har gjort seg mer gjeldende i en rekke EU-land. De har også fått økt oppslutning i valg, ikke minst i Hellas. «Tomme» nasjonale demokratier fører til fremmedgjøring av svake grupper i den nasjonale konteksten.

EU's atferd i internasjonal politikk

Det er vanlig å se på USA som den store stygge ulven i internasjonal politikk. Mens de europeiske statene ofte har et litt bedre politisk image. Særlig blant EU-tilhengere er det vanlig å se på EU som den gode kraften mot USAs rovdrift internasjonalt. EU-eksperten Kate Hansen Bundt skriver i Morgenbladet at: «det er betimelig å stille spørsmål om distinksjonen mellom et 'fredelig Europa' og et 'krigersk USA' skyldes moralsk overlegenhet eller militær underlegenhet.»¹ Med andre ord er årsaken til at EU ser ut til å være mer sympatisk i internasjonal politikk ikke at de er «snillere», men at de ikke har nok muskler.

Om vi fokuserer på EU's meritter ute i den store verden fram til nå, lar dette spørsmålet seg bedre besvare. Historisk sett har ikke de europeiske maktene vært de snille maktene, min mening er at de heller ikke er det nå fordi de er moralsk overlegene. Det mest sannsynlige er at de ikke har de nødvendige militære musklene til å gjennomføre andre tiltak.

I Verdens handelsorganisasjon (WTO) har EU lagt seg på en linje hvor de er mer et supplement til amerikansk neoliberalisme enn et alternativ.² Dette er en trend vi har sett spesielt godt i forhandlingene til GATS-avtalen (WTOs tjenesteavtale). EU har presset på for at de fattigste utviklingslandene skal åpne sine grenser for handel, mens de selv holder på sin rett til å beskytte egen industri. Dette gjelder spesielt landbrukssektoren.

«EU's dobbeltmoral»

Den internasjonalt anerkjente forskningsstiftelsen Oxfam international har laget en rapport om EU's oppførsel i verdenssamfunnet. Dommen er hard:

«EUs dobbeltmoral i handelspolitikken er en skam. EU tvinger land i den tredje verden til å åpne sine markeder i en enorm fart, mens de selv opprettholder sine barrierer på import fra de samme landene, spesielt på landbruksprodukter og tekstiler. EU gjør også stor skade i utviklingsland ved å dumpe subsidierte landbruksvarer som småskalalandbruket i utviklingslandene ikke kan konkurrere med.»³

Vi ser at unionen setter inn kraftige tiltak slik at de kan beskytte egen industri. EU er faktisk verre enn USA – som tradisjonelt er den store stygge ulven – når det gjelder eksportdumping. EU selger varer på markeder i u-land for omtrent én tredjedel av hva det koster å produsere varen i mottakerlandet. Da sier det seg selv at de lokale produsentene ikke har det beste utgangspunktet for å drive sin virksomhet. Dette er en dobbeltmoral som nesten mangler sidestykke i verden.

Det eneste som kommer opp mot eksportdumpingen må være at EU – en av de kraftigste økonomiene i verden – setter i gang antidumpingtiltak mot de fattigste landene i verden når de prøver å selge varene sine til det indre markedet. Unionen setter faktisk opp tollene mot fattige land jo mer varene er bearbeidet. Dette er utelukkende for å beskytte egen industri.

Vi ser altså at EU bevilger seg retten til å føre nettopp den politikken de nekter de fattige landene å føre. Videre har EU en lovgiving på patentpolitikk som ikke akkurat tar vare på de fattige landenes interesser. Det var nesten grotesk å se at EU, under WTOs ministermøte i Doha 2001, valgte å stå på de internasjonale legefirmaene sin side da u-landene ville lage billige kopier av dyre medisiner for å bekjempe epidemier.

Strukturell vold mot fattige land

Unionens aktive politikk underbygger påstander om at EUs utenriks- og handelspolitikk faktisk er mer

konsernstyrt og neoliberal enn hva som er tilfelle i USA. Forskjellen går i grunn bare på begrunnelsene og at EU ikke i så stor grad argumenterer på bakgrunn av religion. Selv om blant annet Polen har kjempet for å få inn flere referanser til kristendom i EUs tekster.

I sammenheng med vold og krig ser vi her et klart uttrykk for strukturell vold. Gjennom sin atferd i internasjonal, politikk bidrar EU til å holde land nede i fattigdom. Som OXFAM påviste, opererer EU med en dobbeltmoral i internasjonal handel, som implisitt betyr at de prioriterer å sikre økonomisk vekst i euroområdet, framfor å bidra til internasjonal utvikling. Dette er ikke noe som EU alene gjør, men det er like fullt et uttrykk for grov strukturell, og i noen tilfeller direkte økonomisk, vold mot den tredje verden. I et utvidet fredsperspektiv ser ikke dette bra ut for «fredsprosjektet» EU.

Noter

¹ Morgenbladet 15.09.06.

² For mer utfyllende info se Robert Kippe «EU som global aktør», tilgjengelig på www.eu-fakta.no.

³ Se Oxfam Briefing Paper 22: *Europe's double standards*, finnes på www.oxfam.org. Originalsitatet: «EU double standards on trade policy are a disgrace. The EU forces Third World countries to open their markets at breakneck speed, while maintaining barriers to Third World exports, particularly farm products and textiles. The EU does further damage to livelihoods in the developing world by dumping highly-subsidised agricultural surpluses with which small farmers cannot compete.»

Verdien av mellomstatlig samhandling og kulturell utveksling

Som nevnt tidligere i teksten har internasjonalt samarbeid og institusjonsbygging mye å si for sikringen av internasjonal sikkerhet. I Europa etter krigen har det oppstått mange ulike institusjoner for internasjonalt samarbeid. Utenom EU er de viktigste OSSE og NATO, samt de ulike underorganisasjonene i FN-systemet.

Det som fremtrer som den viktigste forutsetningen for fred, spesielt mellom demokratier, er kulturell utveksling. Blant de største arenaene for europeisk utveksling av kultur finner vi Eurovisjon og Champions League. Kultur og idrett er utvilsomt viktig for folk, mens bare 36 prosent mener de skjønner hvordan EU-systemet fungerer.¹

Demokrati som forklaringsmodell

Den demokratiske freds tese er en god statistisk modell, men har ingen særlig teoretisk forklaring på hvorfor demokratier ikke går til krig mot hverandre. Det er gode argumenter for at demokratiseringsbølgen kommer i kjølvannet (eller vice versa) av kulturell globalisering. I Norge er det utenkelig at folket skal akseptere å gå til krig mot Spania på grunn av noe de spanske statslederne måtte ha gjort, fordi vi alle kjenner landet og befolkningen godt. Enten vi heier på Barcelona i Champions League eller vi studerer sammen med noen fra Spania – eller har vært der på ferie, så har vi alle et forhold til de aller fleste europeiske land. Her skal EU ha honnør. De ulike programmene for studentutveksling, for eksempel, har bidratt til kulturell utveksling mellom landene.

Det er over 65 år siden forrige gang det var full krig i Europa, og det skal vi gratulere oss selv med – som europeere. Den kulturelle globaliseringen kan

ikke krediteres én organisasjon i Europa, eller verden forøvrig, men kan tilskrives en økonomisk, politisk og kulturell utvikling som har funnet sted over store deler av verden. En av de aller viktigste drivkreftene bak kulturell globalisering er teknologisk utvikling. Utviklingen av internett og transportmidler har lagt mye av grunnlaget for det forholdet vi i dag har til folk fra andre land og kulturer.

Note

¹ European Voice mai 2006.

Sikkerhetspolitisk samarbeid i Norden – en modell for framtiden?

Det er ingen tvil om at internasjonalt og mellomstatlig samarbeid er fredsskapende. Sammen med handel, demokrati og kulturell utveksling er samarbeid en av de sikreste kildene til fred. Terskelen for å gå til krig senkes når det finnes institusjonelle rammer for konfliktløsning og krisehåndtering. Et godt samarbeidsregime hindrer også at mindre mellomstatlige konflikter eskaleres. Imidlertid er det viktig at mellomstatlig samarbeid ikke går på akkord med de andre elementene som sikrer freden. Mellomstatlig/overstatlig samarbeid er ikke fredsskapende om det bygger ned demokratiet og skaper økonomisk utrygghet, slik EU kan sies å gjøre i deler av Europa.

Rammene for nordisk samarbeid

Det nordiske samarbeidet er et godt eksempel på hvordan et mellomstatlig samarbeid kan organiseres uten å bygge ned de nasjonale strukturene. Det nordiske samarbeidet er bygget opp rundt to hovedinstitusjoner: Nordisk råd og Nordisk ministerråd. I tillegg har det nordiske samarbeidet et sekretariat som sitter i København.

De nordiske landene har samarbeidet i 60 år – først gjennom Nordisk råd, så supplert og formalisert i Nordisk ministerråd. Det siste kom inn i Helsingforsavtalen. Landene samarbeider om å:

- gjøre det mer attraktivt å bo, arbeide og drive virksomhet i vår del av Europa,
- redusere den begrensende faktor det er at landene er små,
- gi nordiske verdier støtte og gjennomslagskraft internasjonalt,

- bevare språk, historie og tradisjoner i en globalisert verden,
- samle de nordiske og likesinnede land om felles holdninger i internasjonale fora, og
- tilby en plattform for felles opptrreden vis-à-vis andre land.

Det nordiske samarbeidet omfatter i dag et stort antall politiske sektorer, og er relevant for Norge på mange måter. Også innenfor det sikkerhetspolitiske området kan det nordiske samarbeidet spille en rolle.

Felles interesser i Nord-Atlanteren

I 2006 oppsto en ny situasjon for Island: den islandske utenriksministeren fikk beskjed om at de amerikanske soldatene kom til å trekke seg ut av Island innen årets slutt. Siden 1951 hadde Island hatt en avtale med USA om beskyttelse av sine territorier, som inkluderte både permanent stasjonering av amerikanske soldater på Island ved Keflavik-basen og kontroll av islandsk luftrom. En konsekvens av denne avtalen var at Island ikke bygget opp noen egen forsvarskapasitet i det hele tatt. Etter avtalen sikret amerikanerne at islandsk suverenitet i havområdene ble opprettholdt.

Islendingene inngikk så en bilateral forsvarsavtale med Norge, som innebærer at Norge overvåker Islands territorier, både i lufta og på havet. Norske havområder grenser som kjent mot de islandske, og landene har en felles interesse av å begrense både tjuvfiske og kontroll med områdene i Nord-Atlanteren.

Potensialet for et fungerende nordisk sikkerhets-samarbeid, i første omgang innenfor rammene av NATO, er her stort. De nordiske landene har alle interesser i at Nord-Atlanteren er sikret, og det ser ikke ut som om dette er en prioritert oppgave i NATO for øvrig. I dette samarbeidet ligger det også en mulighet for en fruktbar sikkerhetspolitisk strategi utenfor rammene av EU. En sikkerhetspolitisk allianse blant de

Nordisk samarbeid

Det nordiske politiske samarbeidet foregår i flere fora.

Nordisk råd

Nordisk råd er parlamentarikergruppen i det nordiske samarbeidet. Her møtes parlamentarikere fra de nordiske landene og diskuterer saker og politiske linjer. Nordisk råd ble dannet i 1952.

Nordisk ministerråd

Nordisk ministerråd er møteplassen for de nordiske ministrene. Formannskapet i ministerrådet er rullerende, og i 2012 er det Norge som har det. Nordisk ministerråd fungerer etter samme modell som EU-rådet, hvor for eksempel landbruksministrene møtes når landbrukssaker skal diskuteres, energiministrene når det er energi på dagsorden osv. I tillegg er det også statsministersesjoner, som legger opp de generelle politiske føringene. Ministerrådet ble dannet i 1971.

Nordisk råds sekretariat og underliggende institusjoner

Under Nordisk ministerråd finnes det et tjuetall forskjellige institusjoner som utfører oppgaver på vegne av ministerrådet. Disse institusjonene dekker et mangfold av saksfelt, fra funksjonshemmedes rettigheter til energiforskning – og de får sitt mandat fra ministerrådet. Sakene som skal opp i rådet og ministerrådet forberedes av ulike embetsmannskomiteer. Det finnes nitten slike komiteer.

Nettsider om det nordiske samarbeidet:

- www.norden.org
- www.norden.no
- www.analysnorden.org

nordiske landene vil være svært gunstig, da vi i mange tilfeller har felles interesser og felles utfordringer. Det er også svært viktig for et land som Sverige, som i utgangspunktet er nøytralt og dermed vil fungere bedre i et mindre forsvarssamarbeid enn i et større sikkerhetspolitisk samarbeid – som EU – med «out of area»-operasjoner i mandatet.

Stoltenberg-rapporten

På oppdrag fra de nordiske landene, utarbeidet Thorvald Stoltenberg i 2009 rapporten

Nordisk samarbeid om sikkerhets- og utenrikspolitikk¹. Rapporten argumenterer for at det er store muligheter for nordisk samarbeid, både med tanke på forsvarsdyktighet og økonomiske besparelser, og peker på 13 konkrete tiltak. Blant forslagene er et samarbeid om luftovervåkingen over Island, et nordisk system for havovervåking, maritim innsatsenhet, satellittsystem for overvåking og kommunikasjon, kompetansenettverk mot digitale angrep og samarbeid om utenrikstjenesten.

Rapporten og tiltakene er blitt grundig diskutert av de nordiske landene, men de fleste tiltakene må ses på som langsiktige. En sterk drivkraft for økt samarbeid er kombinasjonen av strammere budsjetter og stigende behov for avansert materiell. En annen er Norges interesse i alliansepartnere og overvåking i nordområdene. Særlig Sverige og Norge er pådrivere for å følge opp rapporten, selv om den norske beslutningen om å kjøpe det amerikanske jagerflyet F-35 fremfor svenske JAS-39 Gripen på mange måter var et tilbakeslag.

Det nordiske samarbeidet gir fredelige rammer for de nordiske landene, men samarbeidet har også vesentlige militærindustrielle sider. Både Sverige og Norge har en betydelig forsvarsindustri, som samarbeidet har ambisjoner om å styrke. Hvorvidt det bidrar til å styrke freden i verden er diskutabelt.

Note

¹ Nordisk samarbeid om utenriks- og sikkerhetspolitikk, rapport til Nordisk utenriksministermøte februar 2009, http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/rapporter_planer/rapporter/2009/rapport_ths.html?id=545170

Avslutning og konklusjoner

Den politiske eliten i EU som feirer seg selv og de norske EU-tilhengerne målbærer alle det samme argumentet: at EU er ansvarlig for at det ikke er lenger er krig mellom stormaktene i Europa. Mer spesifikt er EU ifølge dem er ansvarlig for freden i Vest-Europa. Dette er ikke et nytt argument i EU-kampen. Både i 1994 og i 1972 var «EU som fredsprosjekt» et flittig brukt argument. Og mange stemte ja til EU nettopp på grunn av dette argumentet. Som vi har sett, er det mange motforestillinger til denne forståelsen. Og stadig flere uttrykker skepsis til den militariseringen vi ser i dagens EU.

Ulike forståelser av fred

Fred er et begrep som kan forstås på forskjellige måter. Vi kan si det finns tre hovedforståelser av fred. Den første, minimumsvarianten, ser på fred simpelthen som fraværet av krig. Så lenge det ikke er krig, så er det fred. Den andre måten å se fred på trekker inn noen flere komponenter. Demokrati og økonomiske faktorer bidrar til å fjerne strukturell vold. Fred betyr altså noe mer enn bare at det ikke er krig. Det er også viktig at folk ikke blir systematisk undertrykt av strukturene i samfunnet. Videre kan vi trekke inn en tredje måte å forstå fred på, som tar innover seg den siste komponenten fra Jan Øbergs bruk av begrepet vold, nemlig kulturell vold. Fremmer så EU freden?

Det sies ofte at EU fremmer freden, og at EU er ansvarlig for freden i Vest-Europa etter andre verdenskrig. Kull- og stålunionen bandt forsvarsindustriene i Frankrike og Tyskland sammen slik at de to stormaktene ikke skulle begynne en ny krig. At tanken bak denne unionen var godt ment skal vi ikke betvile. Det var imidlertid to hovedårsaker til opprettelsen av unionen. Den ene var som nevnt å hindre en ny krig, den andre var at europeiske selskaper og stater skulle

kunne eksportere kull og stål tollfritt mellom landene, og slik tjene mer penger. Det var denne tanken som ble videreført i EEC – det som senere ble EF og EU.

Tanken om et militært slagkraftig EU

Det var også andre hendelser etter andre verdenskrig som bidro til å holde på freden mellom stormaktene i Vest-Europa. Den lille delen av Europa som ikke har hatt konflikt alle disse årene var gjennom hele etterkrigstiden under NATO-paraplyen, og under amerikansk beskyttelse. Dette spesielt fordi man på den tiden opplevde at vesten hadde en felles fiende i øst. Det er mange årsaker til at det ikke har vært krig i vår del av Europa siden andre verdenskrig. Men at EU har eksistert i det samme tidsrommet som freden, betyr ikke nødvendigvis at EU har ansvaret for freden.

En kombinasjon av ulike årsaker har sikret at det ikke har brutt ut krig etter 1945. NATO, USAs tilstedeværelse og en felles fiende må nok ta mye av æren for dette, uavhengig av hva man måtte mene om USA og NATO. Den største æren for freden må likevel tildeles det faktum at det området hvor det ikke har vært krig består utelukkende av parlamentariske demokratier. En like plausibel påstand som at EU har skapt freden, er at freden gjorde det EU vi ser i dag mulig.

Om vi ser på hva EU gjør i dag, så ser vi også klare tegn på at unionen har forlatt fredstenkningen, all den tid traktaten nå pålegger opprustning. Tidligere var tanken om en felles europeisk militær kapasitet forbeholdt spesielt interesserte i Vestunionen. Dette bildet endret seg med Amsterdamtraktaten. Gjennom Nicetraktaten og Lisboaatraktaten ser vi at dette er en ambisjon som nå deles av de samme elitene som i disse dager feirer at EU har fått fredsprisen. Man kan si mye om realismen i byggingen av en EU-hær, men dokumentene og utsagnene til de styrende i EU tegner et klart bilde av hva som i alle fall er ambisjonene: et militært slagkraftig EU, som kan operere globalt og

uten FN-madat. En tanke som ikke er forenlig med tanken om EU som fredsprosjekt.

Utvidet perspektiv

Jo mer vi utvider vår forståelse av fred, jo tydeligere blir det at EU ikke er et fredsprosjekt. Fred kan være mer enn bare «ikke krig», vi kan ikke minst trekke økonomiske kår inn i vår forståelse av fred. Vi har sett på EUs handelspolitikk, som bidrar til å opprettholde en internasjonal økonomisk standard som låser flere i ekstrem fattigdom. I tillegg bidrar EU gjennom eksportdumping og sin stilling i forhandlinger i WTO til å forverre situasjonen for mange av verdens fattige. Denne siden ved EUs politikk representerer en fredsfiendtlig strukturell vold, jf. tredelingen av fredsbegrepet ovenfor.

Demokratiet i EU er i dårlig forfatning. Med stadig økende sentralisering, og en situasjon hvor mer og mer makt flyttes fra nasjonsnivået og til EU-nivå, burde den synkende deltagelsen ved valg til EU-parlamentet være en kilde til umiddelbar bekymring. Fremmedgjøring skaper grobunn for konflikt. Og det er nettopp fremmedgjøring som er konsekvensen når mennesker ikke opplever å ha kontroll over sine omgivelser – og EU-borgerne har ikke kontroll over sine politiske omgivelser. Etter at befolkningen i Nederland og Frankrike i 2005 sa nei til grunnlovsforslaget, og flere andre land også lå an til å si nei, burde det vært slutten for den unionsutvidelsen. I stedet ble bestemmelsene relansert som Lisboatraktaten, vedtatt etter folkeavstemning bare i Irland – som til og med måtte stemme to ganger før et flertall sa ja.

Fred uten folkestyre?

I anledning tildelingen av Nobels fredspris til EU, skrev generalsekretær i Norsk presseforbund Per Edgar Kokkvold en kommentar i Aftenposten med tittelen «50 år for sent». Lettere vantro utbryter han:

«Men Fredsprisen til Europaunionen?» Og utdyper:

«En union som er i ferd med å utvikle – ikke et folkets styre, for folket og av folket, men en europeisk embetsmannsstat, et paradys for byråkrater, diplomater, økonomer og politikere, en union som langsomt, men systematisk avskjærer folket fra innflytelse. Det som preger Europaunionen i dag, er de dramatiske konsekvensene av skibbruddet til unionens siste, store integreringsprosjekt, euroen. Det var ikke bare et sjansespill, men en bisarr idé, en stor feil, å innføre en felles valuta i et økonomisk utviklingsområde så forskjellig som det europeiske. De er de fattige i de fattigste landene som nå betaler prisen, i form av lønnskutt, nedskjæringer og massearbeidsløshet.»¹

Kokkvold viser så til den kjente britiske krigshistorikeren Antony Beevor, som svarte slik da han ble spurt om hva slags konflikter han i dag ser konturene av: «De som vil oppstå når de europeiske folkene føler seg oversett, overhørt og overkjørt av mennesker som vet deres eget beste.»

Note

¹ Aftenposten 16.10.12.

Litteratur

- Claes, Dag Harald og Tor Egil Førland (2004), *Europeisk Integrasjon*, Gyldendal: Oslo.
- The Democrat (2006), «Building EU military might for imperialist purposes» i nummer 96, juli 2006.
- Gates, Scott, Torbjorn L. Knutsen og Jonathon W. Moses (1996): «Democracy and Peace: A More Skeptical View» I: *Journal of Peace Research*, Vol. 33, No. 1 (februar 1996), side 1-10.
- Harper, Morten red. (2009): *EU pusser tennene – unionens globale ambisjoner*, Nei til EUs årbok 2010.
- Hix, Simon (2005), *The Political System of the European Union*, Palgrave.
- Jenssen, Anders Todal og Henry Valen (1995), *Brussel midt imot: folkeavstemningen om EU*, Ad Notam Gyldendal: Oslo.
- Lewis, Julian (1997), «Maiden Speech – 20 May 1997», http://www.julianlewis.net/speech_detail.php?id=1
- Kippe, Robert (2002), «EU som global aktør», finnes på <http://www.eu-fakta.no>
- North, Richard (2004), «Myth of the week», http://eureferendum.blogspot.com/2004/05/myth-of-week_16.html
- Oxfam (2003), Briefing Paper 22: Europe's double standards.
- Pogge, Thomas W. (2002): *World poverty and human rights: cosmopolitan responsibilities and reforms*, Cambridge: Polity.
- Stoltenberg, Thorvald (2009): *Nordisk samarbeid om utenriks- og sikkerhetspolitikk*, rapport til Nordisk utenriksminister møte februar 2009.

Internett sider

Europeiske forsvarsagentur: http://ue.eu.int/cms3_fo/showPage.asp?id=277&lang=EN

FUSP: http://ue.eu.int/cms3_fo/showPage.asp?id=261&lang=EN&mode=g

Overblikk FUSP: http://europa.eu.int/comm/external_relations/esdp

Forsvarspolitik: http://europa.eu.int/scadplus/constitution/defense_en.htm

EU: <http://europa.eu.int/scadplus/glossary>

EURATOMs hjemmesider: http://ec.europa.eu/euratom/mission_en.html

Chronology of the development: <http://europa.eu.int/comm/extern>

«Det er feil at ja-siden ikke vil ha en folkeavstemning... Europabevegelsen er veldig opptatt av å få opp en EU-debatt så fort som mulig.»

Europabevegelsens generalsekretær Trygve Nordby, ABC Nyheter 7. mars 2011.

Et sterkt Nei til EU er den beste garantien mot at ja-siden prøver seg igjen. Som medlem får du avisen Standpunkt seks ganger i året.

Meld deg inn i Nei til EU! Klipp ut og send inn.

- Jeg vil bli medlem i Nei til EU (kr 150,- første året)
- Jeg vil bli medlem med studentrabatt (kr 50,-)
- Jeg vil bli medlem i Ungdom mot EU (kr 50,-)
- Jeg vil bli husstandsmedlem (kr 100,-)

NAVN:

ADRESSE:

POSTNUMMER OG STED:

E-POST:

**Du kan
også melde
deg inn via
SMS:**

«NTEU navn
og adresse» til
2090

Nei til EU
Svarsending 0331
0090 Oslo